

ДЕКОРАТИВНІ ЯКОСТІ ДЕРЕВ ТА ЧАГАРНИКІВ В ОЗЕЛЕНЕННІ ТА ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВИХ КОМПОЗИЦІЙ ПАРКУ

Вишневський А.В.

Житомирський національний агроєкологічний університет

Створення садово-паркових об'єктів – це складний процес, пов'язаний з об'ємно-просторовою організацією території, творчим проектуванням на основі знань ландшафтного мистецтва, будівельної справи, біологічних особливостей деревно-чагарникової і трав'яної рослинності.

В парковому мистецтві, особливо в підборі дерево-кущових рослин, а також методі побудови пейзажу нема і не може бути стандарту. В кожному конкретному випадку природні умови та потреби людини, обумовлюють найбільш раціональне рішення.

Декоративні якості дерев і чагарників виявляються в конкретному оточенні в композиції парку, скверу, лісопарку, вулиці або площі. Тут свою роль відіграють фон, освітленість і розміщення рослин. Однак у кожній рослині можна помітити окремі «деталі», що додають їй особливу виразність і привабливість. Знання властивостей і декоративних якостей окремих органів дерев і чагарників (ростових можливостей, будови і силуету крони, забарвлення і форми листя, квіток і плодів) дозволяють значно збагатити художній вигляд міських і приміських ландшафтів [1].

Будова і форма крони. У зеленому будівництві звичайно розрізняють природно і штучно сформовані крони. Природно сформовані крони утворюються у вільно зростаючих порід без зовнішнього втручання. Штучні форми створюють при систематичних підрізаннях і стрижці.

Форма, величина і забарвлення листків. Загальний вид і вигляд декоративної рослинності дуже залежить від листків, їхньої нарядності. Різноманітність форм листових пластинок дозволяє створювати безліч мозаїчних комбінацій, підвищуючи естетичну цінність садово-паркових об'єктів. Так, дерева і чагарники з оригінальною формою листків (гінкго, тюльпанове дерево, розсіченолисті форми кленів і бузини, шовковиця, катальпа й ін.) рекомендуються в одиничні посадки, а також у невеликі групи й алеї, у яких на невеликій відстані добре проглядається мозаїка.

Істотний вплив на вигляд крони й естетичність окремих деревних порід має не форма, а величина листків. Серед листяних порід виділили чотири групи: а) з дуже великим листям (катальпи бігонієвидна і велична, кінський каштан, брусоніція звичайна, кладрастіс жовтий, магнолії гіполекка і Суланжа, павловнія повстяна, горіхи грецький, чорний і маньчжурський, карія й ін.); б) з великим листям (клен гостролистий і клен-явір, каштан посівний, інжир, платан, дуби великоплідний і червоний, липа крупнолиста, ліщина, каштан темно-червоний і ін.); в) із дрібним листям (граб, вільхи чорні і сіра, клени ясенелистий і татарський, ясен американський, шовковиці біла, чорна і червона, горобина звичайна, тополі канадська, чорна і пірамідальна, софора японська й ін.); г) з дуже дрібним листям (береза бородавчаста, ясен звичайний, барбарис звичайний, глід одноплідний, гледичія трьохколючкова, біла акація, аморфа, верба біла й ін.). Не рекомендують при підборі і сполученні рослин по листю створювати контрасти з великих і дуже дрібних листків, грубих і ніжних, прийнятне сполучення рослин із гладким і опушеним, пір'ястим й іншим листям.

У результаті фенологічних спостережень вдалось в групі листопадних рослин виділити кілька груп. По розпусканню листя: а) рано розпускаються (актинідія гостра, барбарис Тунберга, дейція городчаста, керія японська, жимолость-каприфоль, горобинник, калина, бузок звичайний й ін.); б) пізно розпускаються (айлант найвищий, біла акація, калікант квітучий, ракітник, бук, ясени, гледичія, гортензія метільчата, магнолія гостролиста, явір, дуби, тамарикси й ін.). По обпаданню листя: а) з рано опадаючими листками (клен ясенелистий, кінський каштан, ясен американський, чубушник звичайний, керія японська й ін.); б) з пізно опадаючим листям (будлея мінлива, аристолохія трубчаста, береза, дуби звичайний і черешчатий, форзиція проміжна, верби й ін.). При підборі рослин також враховують забарвлення листя у весняний, літній і осінній періоди. У зв'язку з цим рослини розділили на три групи: зі стабільним забарвленням і тональністю протягом усього періоду вегетації; зі стабільним забарвленням, але тональністю, що змінюється.

По забарвленню листя (колірній гамі) виділили три основні групи: зелену (з відтінками синьо-зеленим, зеленим і жовто-зеленим), жовто-червону (з відтінками жовто-зеленуватим, золотаво-жовтим і оранжево-червоним),

блакитну (з відтінками блакитним, сріблястим і сіро-зеленим). У цілому для хвойних характерні 12 фарбувань і відтінків, для листяних - 28. Окремо стоїть пістряволиста група садових форм рослин, забарвлення яких представлене в основному двома кольорами - зеленим з жовтим і зеленим з білим[5].

Характер і забарвлення квітів і плодів. У колоритній динаміці зелених насаджень істотно естетичну роль грають колір і форми з їх різноманітністю тональних відтінків. Немале значення має також тривалість цвітіння і збереження плодів.

Зелені квіти, що не представляють естетичної цінності, мають близько 90 рослин. Інші 440 квітучих видів і форм для створення і поповнення садів безперервного цвітіння, представляють великий асортимент формування мальовничих садово-паркових композицій[4].

Знання біологічних, екологічних і декоративних властивостей дерев і чагарників дозволяє правильно вирішувати питання композиції зелених насаджень. Існує декілька принципів підбору рослин для оформлення зелених насаджень (екологічний, біоценологічний, систематичний і декоративний).

Екологічний принцип підбору рослин передбачає узгодження характеру насаджень і навколишнього середовища, у якому рослини добре розвиваються й утворюють композиції, що вдало гармоніюють із природним ландшафтом. Екологічний підхід до підбору рослин для озеленення дозволяє врахувати, наскільки дана ділянка по кліматичним і ґрунтовим умовам відповідає місцевості природного місцезростання цих дерев і чагарників. Біоценологічний принцип забезпечує підбір рослин, що дозволяє створити рослинні співтовариства, у яких відношення між деревами і чагарниками сприяє їх розвитку.

Систематичний принцип обумовлює підбір дерев і чагарників, що належать до визначених таксономічних груп. Такий підхід дозволяє відібрати для створення зелених об'єктів дерева або чагарники, що мають багато загального у формі крони, характері розгалуження листя, кольорі і фактурі кори, формі стовбура.

При декоративному підході рослини розглядають як матеріал для декорування садів і скверів, а також партерних частин парків. Він широко використовується при озелененні суспільних будинків.

Принцип підбору рослин і прийоми оформлення зелених насаджень значною мірою залежать від типу садово-паркового ландшафту. Садово-паркові ландшафти поділяються на лісові, паркові, лугові, альпійські, регулярні і садові. Кожному з цих типів ландшафтів властивий свій прийом оформлення і своє угруповання рослин.

Для лісового ландшафту найбільш характерний деревний масив. У залежності від едифікаторів, масиви поділяють на хвойні (темнохвойні і світлохвойні) і листяні (широколистяні і дрібнолистяні). Темнохвойні масиви в зеленій зоні створюють з ялини звичайної ялиці гребінчастої, світлохвойні — із сосен звичайної і Веймутової, а також з модрина європейської. Едифікаторами широколистяних масивів служать дуб звичайний, бук

європейський, граб звичайний, липа дрібнолиста. Дрібнолисті масиви створюють переважно з берези, липи, акації білої, зрідка з клена ясенелистого.

Садово-паркові масиви представляють однорідне або збірне сполучення великої кількості щільно розташованих дерев і чагарників, підібраних в екологічному, вертикальному і колоритному відношеннях. По місцю розташування і призначенню вони поділяються на периферійні і внутрішні. Їх створюють і оформляють як складову частину єдиного комплексу парку.

Масиви по складу дерево-чагарникових порід поділяють на чисті і змішані, за структурою - на одноярусні і багатоярусні. Для створення простих масивів у відповідних ґрунтово-екологічних умовах рекомендують використовувати 43 деревні породи, у тому числі 11 хвойних. Це переважно аборигенні види — едифікатори природних деревостанів.

Для складних багатоярусних масивів рекомендують підбирати дерева першої, другої і третьої величиниз різним ступенем вибагливості до світла. Супутні породи дозволяють не тільки поліпшити лісове середовище, але і підкреслити декоративні якості дерев-едифікаторів. Так, укралення ялини в березняку і, навпаки, берези в ялиннику оживляють пейзажні картини.

Підлісок, без якого не можна створити повноцінного паркового фітоценозу, необхідно формувати з тіньовитривалих видів. Їх у міському озелененні апробували 29 особин. Найкраще використовувати аборигенні породи: ліщину, жостір, бересклет, жимолость, калину, вовчегідник звичайний. Високу тіньовитривалість виявили екзоти -снігогідник, чубушник, форзиція[2, 3].

Виділяють три групи периферійних паркових масивів: захисні і що прикривають задній план, і види, що створюють, поза парковою територією. Захисні і масиви, що прикривають, найчастіше створюють у периферійній частині парку для відділення паркової території від транзитних доріг або захисту її від несприятливих вітрів. Другий тип насаджень служить для обрамлення головних видів і створення заднього плану пейзажу.

Паркові ландшафти звичайно представлені гаями, групами й окремими екземплярами.

Значна роль в оформленні деревних груп належить чагарникам, що створюють самий нижній ярус і разом із плямами багаторічників забезпечують плавний перехід до газонів. Деревні групи оформлюють чагарниками для створення контрастної групи по кольору (березова група із ялівцем козацьким); для створення групи тривалого цвітіння, для створення щільної, залістяної до землі групи, для об'єднання дерев групи в одне ціле, для створення виразного силуету групи.

Іноді в парках можна зустріти «гніздові» групи, створені з деревних порід, здатних розмножуватися порослюкореновими паростками. «Гніздові» групи можна створювати також при посадці декількох саджанців однієї породи в один котлован. Чагарникові групи в паркових композиціях можуть бути самостійним архітектурним елементом або мати супідрядне значення. Упершому випадку групу розміщують так, щоб вона проглядалася здекількох сторін, у другому - повинна гармоніювати разом з масивом або архітектурнимиспорудами[4, 5].

Для створення деревних і чагарникових груп, призначених для поліпшення об'ємного і колоритного оформлення відкритих паркових просторів зеленої зони міста, придатні 688 різновидів рослин, у тому числі хвойних (136 дерев і 26 чагарників), листяних (238 видів дерев, 285 чагарників і 4 ліани). У невеликі групи часто вводять декоративні екзоти для кращого їхнього огляду.

Отже, декоративні якості дерев та чагарників визначаються перш за все за будовою і формою крони, формою і забарвленням листової пластинки, забарвленням квітів і плодів, що має вирішальне значення для формування садово-паркових композицій.

Література

1. Білоус В.І. Садово-паркове мистецтво: Коротка історія розвитку та методи створення художніх садів / В.І. Білоус. – К.: Наук. Світ, 2001. – 299 с.
2. Древа та кущі України. Порайонний асортимент. / Укл. Пушкар В.В., Кузнєцов С.І. – К.: Держбуд України, 2000. – 188 с.
3. Изучение декоративных свойств древесно-кустарниковых растений. – Методические указания / Сост. Серооченко Н.А. – Львов., 1985. – 161 с.
4. Колесников А.И. Декоративная дендрология. – М.: Лесная промышленность, 1974. – 590 с.
5. Кучерявий В.П. Озеленення населених місць / В.П. Кучерявий. – Львів, 2008. – 455 с.